

Дар'я Олександрівна Куковинець

Відділ дослідження проблем кримінального права
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України
Харків, Україна

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МОСКОВСЬКИМ ПАТРІАРХАТОМ РЕЛІГІЇ У ЦІЛЯХ ГЛОРИФІКАЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ¹

Анотація. У статті актуалізується чутливе питання використання релігії як інструменту м'якої сили рф для цілей «легітимізації» війни в Україні. Через концепцію «сакральних капіталів», що поєднують символічні, культурні та мережеві елементи, розкривається механізм впливу московського патріархату на свідомість українських громадян. Доводиться, що найбільшу небезпеку в контексті поширення глорифікаційної риторики, складає «мережевий сакральний капітал», що включає низку релігійних установ, керівним центром (управління) яких є московський патріархат, а також їх окремих представників. Шляхом використання загальнонаукової та спеціально-наукової методології виводиться уявлення про найбільш поширені категорії глорифікаторів-священнослужителів. Акцентується увага, що використання ними релігійних каналів для цілей виправдовування, визнання правомірною російської агресії проти України спирається на їх особистий авторитет серед релігійної спільноти та приналежність до сповідування ідей країни-агресора. Визначаються характерні інструменти поширення означеною категорією осіб ворожого порядку денного. Першим складником механізму насадження глорифікаційної свідомості називається застосування специфічних способів і засобів глорифікації, орієнтованих на широке коло адресатів, приналежних до групи «духовного впливу». Другим складником такого механізму виокремлюється послуговування як безпосередніми, так і опосередкованими зв'язками із рф. Третім називається наративізація. Окремо встановлюється, що у механізм глорифікації можуть втягуватися громадяни, які, перебуваючи під впливом духовного авторитету, свідомо або в результаті цілеспрямованого маніпулятивного впливу на них, сприяють поширенню виправдальної риторики.

Ключові слова: глорифікація, возвеличення, легітимізація, релігія, війна.

¹ Матеріал підготовлено на виконання проєкту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (реєстрац. номер 2022.01/0060), що реалізується завдяки грантовій підтримці Національного фонду досліджень України. Зміст, висвітлений у цій публікації, може не співпадати з поглядами Національного фонду досліджень України і є виключно відповідальністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України.

Daria O. Kukovynets

Department of Criminal Law Research
Academician Stashis Scientific Research Institute for
the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

ON THE USE OF RELIGION BY THE MOSCOW PATRIARCHATE TO GLORIFY RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Abstract. *The article highlights the sensitive issue of using religion as an instrument of soft power of the Russian Federation to 'legitimise' the war in Ukraine. Through the concept of 'sacred capitals', which combine symbolic, cultural, network elements, the mechanism of influence of the Moscow Patriarchate on the consciousness of Ukrainian citizens is revealed. It is proved that the greatest danger in the context of the spread of glorification rhetoric is the 'network sacred capital', which includes a number of religious institutions, the governing centre of which is the Moscow Patriarchate, as well as their individual representatives. By using general methodology, author presents an idea of the most common categories of glorifying clergy. The author emphasises that their use of religious channels to justify and recognise the legitimacy of Russian aggression against Ukraine is based on their personal authority in the religious community and their affiliation with the ideas of the aggressor country. The article identifies the specific tools used by this type of persons to spread the hostile agenda. The first component of the mechanism of imposing glorification consciousness is the use of specific methods and means of glorification aimed at a wide range of recipients belonging to the group of spiritual influence. The second component of this mechanism is the use of both direct, indirect ties with Russia. The third is called narrativeisation. The author separately establishes that the mechanism of glorification may involve citizens who, being under the influence of spiritual authority, consciously or as a result of targeted manipulative influence on them, contribute to the spread of justifying rhetoric.*

Keywords: *glorification, exaltation, legitimization, religion, war.*

ВСТУП

Релігія визнається однією із найдавніших форм ідентичностей людства [1, с. 1, 3], його соціально організуючою силою [2, с. 16] та джерелом формування життєвих цінностей та настанов. Водночас, не зважаючи на секуляризаційні тенденції у взаєминах між світською та релігійною системами на цьому етапі цивілізаційного розвитку, роль релігійного світогляду в суспільно-політичному житті аж ніяк не применшується. Більше того, не заперечується й той факт, що наразі релігія інтегрована на геополітичну арену як одна із форм м'якої сили того чи іншого міжнародного актора [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

У цьому контексті використання релігійного впливу в зовнішньополітичній діяльності держав розкривається через концепцію «сакральних капіталів», що була запропонована свого часу італійським дослідником Грегоріо Беттіза [11]. Так, за твердженням науковця, країни, що послуговуються релігійною призмою в між-

народному просторі, володіють та культивують три види сакрального капіталу: символічний, культурний та мережевий. Через перший держава асоціюється із певним релігійним статусом (як, наприклад, Ізраїль ототожнюється із «Землею Обітованою»); через другий – формує релігійні традиції та наративи (шляхом паломництва, будівництва місць поклоніння в інших країнах тощо); через третій – утворює розгалужену мережу релігійних організацій [11, с. 3, 5–7]. Із цього випливає, що у разі результативного використання такого сакрального капіталу, держава, що ним володіє, може отримати певний ступень легітимізації того чи іншого напрямку своєї зовнішньополітичної діяльності та розраховувати на підтримку на геополітичній арені.

Запропонована концепція, як уявляється, має особливу цінність у контексті дослідження способів залучення у глорифікацію російської агресії проти України. Зазначене пояснюється тим фактом, що рф має у своєму розпорядженні всі три види сакрального капіталу, а саме: сприймається у світі як символ православного християнства (символічний аспект), осередок традиційних цінностей (культурний аспект) та має розгалужену систему установ московського патріархату на території України зокрема (мережевий аспект). При цьому держава-агресор та російська православна церква (далі – рпц), не зважаючи на проголошену відокремленість одне від одного, знаходяться у тісному конвергентному зв'язку: з одного боку рпц є найбільшим бенефіціаром системи державних грантів у частині підтримки соціально-освітньої та благодійної діяльності [12, с. 6], а з другого – держава отримує «божественну легітимізацію» війни в Україні [13, с. 12]. Так, в основі такої квазідуховної підтримки – 1) плекання деструктивного світогляду, в якому війна є не тільки законною, але необхідною і, зрештою, відповідною волі Божій [13, с. 5], «справедливою» [14, с. 134]; 2) наративи про «божественну місію» росії у «метафізичній боротьбі» [15, с. 19], про необхідність захисту як «канонічної православної церкви» [16], так і православної пастви в Україні від шкоди західних та світських цінностей [17]; 3) а також, так звана, «сатанинська риторика»: зображення війни в Україні як «священного конфлікту із сатаною» [18]; екзистенціального хрестового походу проти сатанізму та сатаністів [19] тощо. Спирається така демагогія і на офіційні заяви очільника рпц – московського патріарха кирила, який, зокрема, виправдав вторгнення рф в Україну нав'язуванням гей-парадів на території Донбасу [13, с. 4]; [20, с. 175], а також «розколом» церковного світу через появу Православної церкви України (далі – ПЦУ) [20, с. 184–185], а згодом заохотив мобілізаційні процеси в рф, обіцяючи вічне життя на небесах російським солдатам, які загинули в Україні [12, с. 6].

Означене свідчить про певний рівень політизації церкви в рф, про стратегічне узгодження її діяльності із владними цілями, що зі свого боку формує її як важливий актив та інструмент впливу [21, с. 39], а православне християнство на теренах росії, відповідно, як «громадянську релігію», контрольовану державою [22, с. 48]. З огляду на це, а також урахувавши фактор фактичної присутності

значної частки «мережевого елементу» сакрального капіталу держави-агресора на території України (що потенційно може використовуватися ворогом для «легітимізації» війни), актуалізується *мета* цього дослідження – змоделювати уявлення про загальний механізм використання релігійних каналів московського патріархату в цілях глорифікації російської агресії проти України.

Окремо варто підкреслити, що релігійна тематика є заздалегідь чутливою, оскільки стосується людського світосприяння та світовідчуття. Зважаючи на це, а також враховуючи мету дослідження, підкреслюємо, що означена наукова розвідка зосереджується виключно на найбільш разючих факторах, які викликали суспільний резонанс. Авторка статті прослідковує лише тенденції, що можуть перетворитися в закономірності або перестати бути визначальними трендами у той чи інший період часу. Відповідно результати, отримані у процесі дослідження, не мають поширювального ефекту на представників всієї релігійної спільноти.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, застосування якого дозволило описати складну природу взаємодії на рівні «держава – релігія» в умовах розгортання зовнішньополітичного курсу рф на легітимізацію збройної агресії в Україні, та поширення глорифікаційних наративів зокрема. Встановлено, що в основу таких духовно-владних зв'язків закладено стан протиріччя: коли, з одного боку, релігія є твердиною моральних цінностей та настанов, а з другого – інструменталізується державно-владним апаратом країни-агресора у власних цілях.

Як емпіричну базу дослідження використано результати аналізу: 1) динаміки релігійної самоідентифікації населення України; 2) міжконфесійного руху в межах нашої країни у період повномасштабного вторгнення росії; 3) опитування громадян щодо глорифікації збройної агресії рф в Україні та протидії цьому явищу [23]; 4) вироків судів, винесених за ст. 436² КК України у період із 2022 по 2024 рр.; 5) повідомлень новинного характеру на сайті Служби безпеки України (далі – СБУ); 5) наукових публікацій зарубіжних та вітчизняних учених тощо.

У цілях емпіричного дослідження широко застосовувалися як загальнонаукові методи (спостереження, опис, порівняння тощо), так і спеціально-наукові (графічний, конкретно-соціологічні, зокрема контент-аналізу, вивчення вироків суду, тощо).

Зокрема, такий метод емпіричного дослідження як спостереження впроваджено при відслідковуванні реакцій релігійних громад та їх членів на початок повномасштабного вторгнення рф в Україну, при моніторингу повідомлень про глорифікаційну діяльність служителів церковного культу тощо. Результатом останнього, відповідно, став опис ключових тенденцій використання релігійних каналів при виправданні, визнанні правомірною тощо збройної агресії країни-агресора.

Наслідком використання порівняльного методу стало установа закономірностей частоти глорифікації представниками різних духовних санів, наочне

представлене чого видалося можливим завдяки застосуванню графічного методу. Останній, зі свого боку, дозволив доступно відобразити найменш та найбільш активні категорії глорифікаторів серед представників церковних діячів. У результаті контент-аналізу глорифікаційної риторики найбільш активної частини священнослужителів складено уявлення про конкретні механізми насадження глорифікаційної свідомості певній категорії громадян. Вивчення вироків суду, окрім того, дозволило установити зв'язки між такою суспільно небезпечною діяльністю і авторитетом того чи іншого клірика – з одного боку, та ризиком залучення інших осіб, за принципом «ланцюгової реакції», до глорифікації російської агресії проти України – з другого.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Застосування інструментарію м'якої сили релігії у зовнішньополітичній діяльності держави передбачає поступовий вплив на суспільні настрої та плавне нарощування духовно-культурної присутності на міжнародній арені. При цьому і сам вплив, і результати його застосування можуть справляти як позитивний ефект, що узгоджується із сутністю релігії як такої (за рахунок посилення культурного обміну та налагодження дружніх стосунків з іншими державами зокрема), так і негативний, аморальний за своєю природою (дискримінаційні, маніпулятивні процеси, втручання у внутрішні справи держав, поширення деструктивних ідеологій). Прикладом останнього є, як уявляється, інструменталізація духовного поля (на рівнях сакральних капіталів зокрема) державно-владним апаратом рф.

Так, у контексті використання релігії в цілях глорифікації російської агресії проти України, варто зазначити, що ідейно, на «символічному» рівні (що відповідає «символічному сакральному капіталу») така діяльність будувалася на квазі-релігійній ідеології «російського світу», що починаючи з 2009 р. декларувалася представниками московського патріархату як духовний зв'язок всіх православних [5, с. 12]. Водночас емпіричним шляхом було встановлено, що конструкт «російський світ» у громадян України переважно викликає асоціації з негативною конотацією (як-от, війна (186 опитаних), смерть (115), агресія (77) тощо). При цьому лише незначна частина респондентів (17, що складає 1,2% від загальної кількості) відповіла, що розуміють під цим поняттям «рпц» (5), «московський патріархат» (5), «церкву» (2), «патріарха кіріла» (2), «вірян московського патріархату» (2) та «релігію» (1) [23]. Така тенденція, як уявляється, може свідчити про недосягнення цілей російської пропаганди (у переважній більшості) на цьому «сакральному символічному рівні».

Щодо «сакрального культурного рівня», то тут передусім йдеться про посилення дії «символічного сакрального капіталу» за рахунок обрисів спільних «традиційних цінностей», характерних виключно для слов'янських народів. При цьому треба зазначити, що у світлі євроінтеграційного курсу розвитку українського суспільства, а також з огляду на результати опитування Київського міжнарод-

ного інституту соціології (далі – КМІС), більша частина українців (51%) надають перевагу зміцненню та поширенню європейських і західних цінностей на противагу традиційним, спільним для східних слов'ян (33%) [24].

Однак, варто зауважити, що, мабуть, найбільш небезпечним з точки зору поширення російської «присутності» та нав'язування антиукраїнської риторики вбачається використання саме «сакрального мережевого капіталу», який орієнтований на відносно закриті групи із чіткими ієрархічними духовними зв'язками (релігійні громади та їх представники відповідно). Тоді як цільовою аудиторією на перших двох рівнях сакрального капіталу можуть бути і ті особи, що не мають стійких духовних зв'язків, не підпорядковуються релігійному лідеру, а цікавляться релігією на більш загальному рівні. А відтак вплив на останніх через релігійні канали може мати «нерезультативний характер» з огляду на їх меншу залученість та менш глибокий рівень релігійної інтеграції.

Водночас можемо констатувати, що протягом останніх років спостерігається значне зменшення потенційних можливостей впливу рф на українську свідомість через релігійний ланцюг «московський патріархат – УПЦ (мп)».

Так, із початком повномасштабного вторгнення, в українській релігійній площині стався ряд змін світоглядного, інституційного, організаційного та законодавчого характеру. Зокрема, у *світоглядному* плані змінилася динаміка релігійної ідентифікації вірянами себе із УПЦ (мп): за даними КМІС частка таких осіб зменшилася з 18% у 2021 році до 4% у 2022 році [25]. Стосовно *інституційного* рівня, то тут варто зазначити, що згідно з інформацією платформи для роботи з відкритими даними Опендатабот, станом на травень 2024 року 685 церков УПЦ(мп) із 8 782 перейшли до ПЦУ [26]. Водночас вищим духовенством УПЦ були вжиті й *організаційні* заходи щодо розриву будь-яких зв'язків із рпц шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Статуту про управління УПЦ у частині адміністративної незалежності та повної канонічної самостійності УПЦ, а також відмежування її від мп [27]. На *законодавчому* полі 20 серпня 2024 року, зокрема Верховною Радою України було прийнято загальною законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій» (реєстр. № 8371 від 19.01.2023), яким закладено підвалини унеможливлення діяльності в Україні релігійних організацій, керівний центр (управління) яких знаходиться за межами України в державі, яка здійснює збройну агресію проти України [28].

Однак, як видається, означені зміни, хоча і сприяють мінімізації ризиків поширення ворожої пропаганди через «релігійний» ланцюг «московський патріархат – УПЦ (мп)» та ускладнюють у подальшому вживляння у свідомість українських громадян проросійських елементів зокрема, але не усувають сам механізм виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, глорифікації її учасників.

Окрім того, внаслідок узагальнення судових рішень за ст. 436² Кримінального кодексу України (далі – КК), якою передбачена відповідальність за вищезна-

чені діяння, виявлено, що з моменту її прийняття було винесено 5 вироків стосовно «служителів культу» – представників релігійних організацій, що знаходилися у підпорядкуванні московського патрархату [29; 30; 31; 32; 33].

Водночас у процесі моніторингу новинного поля на офіційному вебсайті Служби безпеки України (далі – СБУ) (за період з листопада 2022 р. по серпень 2024 р.) із 209 результатів за пошуковим запитом «436–2» виявлено 27 унікальних (тобто таких, що стосуються інформації про особу, яка не згадувалася раніше) повідомлень про відкриття та рух кримінального провадження за ст. 436² КК щодо духовних представників УПЦ (мп)¹ (див. *Графік 1*).

Графік 1. Кількість повідомлень про відкриття та рух кримінальних проваджень за ст. 436² КК щодо духовних представників УПЦ (мп) на сайті СБУ

Як вбачається, питома частка таких осіб є *священнослужителями* (перша категорія духовенства) двох найвищих ступенів священства: єпископами (третій ступінь) та священникам (ієреям) (другий ступінь) відповідно [37]. Так, *чотири* повідомлення безпосередньо стосуються діяльності митрополитів (які є одними із священнослужителів третього найвищого сану), а *десять* – протоієреїв (старших священників у межах другого ступеня священства). Незначна частка новинних повідомлень означеного характеру висвітлює діяльність і духовенства найнижчого, першого сану – дияконів, зокрема по *одному* стосовно ієродияконів та дияконів. Також щодо *чотирьох* осіб неконкретизовано вживається слово «настоятель (очільник) храму», а стосовно *двох* – «священнослужитель», вживання яких, вочевидь, свідчить про належність відповідних учасників провадження до представників саме священства.

¹ Примітка. Див., як приклад [34; 35; 36].

Водночас має місце згадка й щодо *церковнослужителів* (друга категорія духовенства, клірики яких займають підпорядковане положення порівнянно із священнослужителями). Так, зокрема, у *двох* новинах згадуються іподиякони.

Окрім того, в результаті моніторингу також виявлено інформацію про викриття СБУ осіб, які виконують різного роду допоміжні функції і не відносяться у традиційному баченні ні до священно-, ні до церковнослужителів, а саме: *два* повідомлення стосовно послухників і *одне* – щодо прислужника.

З огляду на зазначене, варто зауважити, що у церковній ієрархії виключне право звершувати таїнства та богослужіння належить священнослужителям. Тому, на відміну від церковнослужителів, вони мають порівнянно більше можливостей для доступу до широких верств населення, а, отже, у разі ймовірної суспільно небезпечної діяльності, використовуючи свій авторитет, потенційно можуть охопити своїм впливом значно більшу кількість осіб. Як вказувалося вище, частка саме такого духовенства, стосовно представників якого відкриті кримінальні провадження або винесені вироки за ст. 436² КК (за інформацією із сайту СБУ), є переважаючою. Тому, як вбачається, статус означених осіб у церковній ієрархії (за умови особистої прихильності ідеям країни-агресора) фактично обумовлює *формування* ними певного *механізму насадження глорифікаційної свідомості* певній категорії громадян, що належать до групи «духовного впливу».

Установлено, що складником такого механізму є, по-перше, використання священнослужителями *специфічних способів та засобів* глорифікації агресора, орієнтованих, як правило, на невизначену кількість людей: проповіді (як безпосередньо серед місцевої релігійної громади [38; 39], так і через спеціально створені ютуб-канали з мільйонною аудиторією [40]); богослужіння [41; 42]; публічні промови на заходах [43; 44]; відомчі сайти єпархії [45]; сторінки власних соціальних мереж [46; 47] тощо.

По-друге, про використання релігійних каналів у механізмі глорифікації агресора свідчить і *наявність* у тих чи інших кліриків *зв'язків із рф*: як *безпосередніх* (наприклад, дотичність до факультету спецпропаганди військового інституту міністерства оборони срср у москві [40] або входження до агентурного апарату російської спецслужби [48]), так і *опосередкованих* – через осіб, які підозрюються у державній зраді та/або колабораційній діяльності [38; 44; 49].

По-третє, ще одним складником механізму використання релігійного напрямку для виправдання, визнання правомірною збройної агресії рф та глорифікації осіб, які її здійснювали, як впливає із аналізу означених вище повідомлень, є *наративізація*. Вона може бути спрямована на формування викривленого розуміння природи російської агресії шляхом використання у релігійному просторі прокремлівської риторики (як-от, «громадянська війна» [43; 50; 51; 52], «війна всього світу з руським міром» [53]). Або ж може набувати форму героїзації загарбників через справляння символічних квазірелігійних обрядів (наприклад, благословення окупантів [43; 54]).

Наочне підтвердження використання «церковного впливу» у цілях легітимізації вторгнення рф на територію України вбачаємо і у судовій практиці. Так, у трьох із п'яти (відомих нам) рішень наголошується увага, що священнослужителі при провадженні глорифікаційної діяльності послуговувалися значущістю своєї ролі в релігійній громаді, свідченням чого є такі фрази у вироках: «...є митрополитом УПЦ ..., якого знають у всьому світі, який має авторитет серед православних» [31], «...маючи високий авторитет серед прихожан та пастви Храму...» [29]; «... з використанням ... досвіду та власного авторитету під час проповідей та бесід з вірянами» [33].

Окрім того, в результаті вивчення більшого масиву вироків за ст. 436² КК, доходимо до висновку, що іноді глорифікаційний ланцюг «московський патріархат – підпорядковані йому церкви» не завершується виключно на священно-, церковнослужителях тієї чи іншої релігійної громади, ідеологічно налаштованих на провадження проросійської загарбницької політики на території України. Так, виявлено, що формат означеної взаємодії може включати ще й таку ланку як «віряни», тобто люди, які відчують певність до тих чи інших релігійних ідей, мають потребу у духовному зв'язку з Богом через церкву. При цьому, деякі із такої категорії громадян, перебуваючи під авторитетом духовного керівництва, свідомо або в результаті цілеспрямованого маніпулятивного впливу на них, сприяють розгортанню «маховика» глорифікації. Так, зокрема, за вирокіом Вінницького міського суду Вінницької області від 22.07.2024 р. ОСОБА_4 був визнаний винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 та ч. 3 ст. 436² КК. Зокрема, на сторінці свого облікового запису в соціальній мережі він поширював публікації різного змісту (у т.ч. глорифікаційного), які переважно читав у священників, що перебувають на території рф. Водночас, суд приймаючи таке рішення, звернув увагу, що особа «...потрапив під вплив наративів російської пропаганди, яка поширюється на людей за допомогою «проповідей» осіб, що видають себе за служителів церкви.» [55]. Як наслідок: суд заважав за можливе застосувати вимоги ст. 75 КК, звільнивши тим самим особу від відбування призначеного покарання з іспитовим строком та покладенням обов'язків, визначених у ст. 76 КК. Як уявляється, такий підхід судових органів актуалізує питання врахування контексту глорифікації, з'ясування причин та умов її здійснення, а також акцентує увагу на важливості диференційованого підходу в оцінці ступеня суспільної небезпечності винних дій.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було зазначено про використання московським патріархатом, що ідейно пов'язаний із державно-владним апаратом рф, релігійних каналів для глорифікації російської агресії в Україні. Встановлено, що для провадження такої діяльності використовується базис «сакральних капіталів», вирішальне значення серед яких, у контексті розгортання загарбницької політики, відіграє

«мережевий» (тобто сукупність релігійних установ, підпорядкованих центру (управління) в державі-агресорі). Наявність у таких установах служителів культу, ідейно орієнтованих на провадження антиукраїнської діяльності, відіграє ключову роль у запуску механізму релігійних каналів в цілях глорифікації агресора в Україні. У зв'язку з цим зроблені наступні ключові висновки.

1. Найбільш активною категорією глорифікаторів (у релігійному напрямі) є священнослужителі (у разі особистої підтримки ними тез, спрямованих на «легітимізацію» війни), авторитет та вплив яких використовується у поширенні та нав'язуванні глорифікаційних наративів невизначеному колу осіб, духовно пов'язаних із певною релігійною громадою.

2. Статус означених осіб у церковній ієрархії фактично обумовлює обрання ними певного інструментарію насадження елементів глорифікаційної свідомості громадянам, що належать до групи «духовного впливу». Такий інструментарій, зокрема, включає наявність специфічних способів та засобів глорифікації, безпосередніх чи опосередкованих зав'язків із рф, а також використання наративізації.

3. Механізм релігійних каналів може охопити таку ланку як «віряни», що перебуваючи під авторитетом духовного керівництва, свідомо або в результаті цілеспрямованого маніпулятивного впливу на них, сприяють подальшому розгортанню глорифікації.

Знання про отримані наукові результати, як уявляється, може бути екстрапольоване на подальше вивчення явища глорифікації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Означене дослідження представляє наукову і практичну цінність з позиції з'ясування природи, причин та передумов глорифікації, а також розробки у подальшому конкретних заходів запобігання кримінальному правопорушенню, відповідальність за яке передбачена у ст. 436² КК, у контексті групи осіб, вразливих до насадження деструктивних та суспільно небезпечних ідеологій через релігійні канали.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Ozturk A. E. Religious Soft Power: Definition(s), Limits and Usage. *Religions*. 2023. Vol. 14. №2. P. 135. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel14020135>.
- [2] Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія : підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2018. 432 с.
- [3] Haynes J. Religion in international relations: Theory and practice. *Handbook on Religion and International Relations*. 2021. P. 5–23.
- [4] Yang Z., Li L. Positioning Religion in International Relations: The Performative, Discursive, and Relational Dimension of Religious Soft Power. *Religions*. 2021. Vol. 12, № 11. P. 940. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel12110940>.
- [5] Kilp A., Pankhurst J. G. Soft, Sharp, and Evil Power: The Russian Orthodox Church in the Russian Invasion of Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2022. Vol. 42, № 5. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693–2148.2361>.

- [6] Ikem P. A., Ogbonna C. N. Soft power prophet(s): the unexplored dimension of Nigeria's religious soft power potential. *The Round Table*. 2023. Vol. 112. № 5. P. 516–528. DOI: <https://doi.org/10.1080/00358533.2023.2268928>.
- [7] Wüst A., Nicolai K. Cultural diplomacy and the reconfiguration of soft power: Evidence from Morocco. *Mediterranean Politics*. 2023. Vol. 28. Iss. 4. P. 554–579. DOI: <https://doi.org/10.1080/13629395.2022.2033513>.
- [8] Malgarayeva Z., Temirbayeva A., Kenzhegulov N., Alimkulova S. «Soft Power» of Orthodox Church in Kazakhstan: Narratives, Objectives, Potential. *Journal of Religious & Theological Information*. 2024. P. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.1080/10477845.2024.2316440>.
- [9] Ziv T. A spiritual call: the courses of action taken by individuals influenced by religious soft power. *Politics and Religion*. 2024. P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1017/s1755048324000099>.
- [10] Sher C.-Y., Pien C.-P., O'Reilly C., Liu Y.-H. In the Name of Mazu: The Use of Religion by China to Intervene in Taiwanese Elections. *Foreign Policy Analysis*. 2024. Vol. 20, Issue 3. P. 1–23. DOI: <https://doi.org/10.1093/fpa/orae009>.
- [11] Bettiza G. States, Religions, and Power: Highlighting the Role of Sacred Capital in World Politics: report. Washington: Georgetown University Berkley Center for Religion, Peace, and World Affairs. 2020. P. 1–20. URL: <https://berkleycenter.georgetown.edu/publications/states-religions-and-power-highlighting-the-role-of-sacred-capital-in-world-politics>.
- [12] Skladanowski M., Smuniewski C. The Secularism of Putin's Russia and Patriarch Kirill's Church: The Russian Model of State – Church Relations and Its Social Reception. *Religions*. 2023. Vol. 14. № 1. P. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel14010119>.
- [13] Horsfjord V. L. Patriarch and patriot: history in Patriarch Kirill's sermons in the first year of the full-scale war in Ukraine. *Religion, State and Society*. 2024. P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1080/09637494.2024.2353417>.
- [14] Shakhanova G., Kratochvil P. The Patriotic Turn in Russia: Political Convergence of the Russian Orthodox Church and the State?. *Politics and Religion*. 2022, Vol. 15. P. 114–141. DOI: <https://doi.org/10.1017/s1755048320000620>.
- [15] Dubtsova N. The role of the Orthodox Church in advancing Putin's war messaging. *Reuters Institute for the Study of Journalism*. 2023. 36 p. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/pulpit-propaganda-machine-tracing-russian-orthodox-churchs-role-putins-war>.
- [16] ГО «Детектор медіа». «За славних дідів, проти бойових комарів». Як Росія виправдовувала й пояснювала вторгнення в Україну впродовж року повномасштабної війни. 24.02.2023. *detector.media*: вебсайт. URL: <https://detector.media/monitoring-internetu/article/208318/2023-02-24-za-slavnykh-didiv-proty-boyovykh-komariv-yak-rosiya-vypravdovovala-y-royasnyuvala-vtorgnennya-v-ukrainu-vprodovzh-roku-povnomashtabnoi-viyni/> (дата звернення: 24.05.2024).
- [17] Stoeckl K. The Use of Religious Arguments for the Justification of the Russian Invasion of Ukraine. *Talk About: Law and Religion*: website. URL: <https://talkabout.iclrs.org/2022/03/18/the-use-of-religious-arguments-for-the-justification-of-the-russian-invasion-of-ukraine/> (date of access: 27.08.2024).
- [18] Sirikupt C. Russia now says it must 'de-Satanize' Ukraine. What? *The Washington Post*: website. URL: <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/11/17/russia-ukraine-war-satan-nazis/> (date of access: 23.08.2024).

- [19] Kivelson V. A., Worobec C. D. Satanism, De-Satanization, and Exorcism in Contemporary Russian Rhetoric: Historical Reflections. *NIU Press authors' blogs*. URL: <https://www.cornellpress.cornell.edu/satanism-exorcism-contemporary-russian-rhetoric-kivelson-worobec-02-2023/>.
- [20] Krawchuk A. Narrating the war theologically: does Russian Orthodoxy have a future in Ukraine?. *Canadian Slavonic Papers*. 2022. Vol. 64, №2–3. P. 173–189. DOI: <https://doi.org/10.1080/00085006.2022.2107836>.
- [21] Говорун К. Російська церква й українська війна. *Богословські роздуми*. 2022. Вип. 20, №2. P. 37–44. DOI: <https://doi.org/10.29357/2789-1577.2022.20.2.3>.
- [22] Stoeckl K. Russian Orthodoxy and Secularism. *Brill Research Perspectives in Religion and Politics*. 2020. Vol. 1, №2. P. 1–75. DOI: <https://doi.org/10.1163/25895850-12340002>.
- [23] Узагальнююча таблиця та інфографіка за результатами опитування пересічних українських громадян / В. С. Батиргареева та ін. Харків, 2023. 34 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/12/ТАБЛИЦЯ-ІНФОГРАФІКА_ГРОМАДЯНИ.pdf.
- [24] Мінлива прихильність українців до «традиційних цінностей»: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 року: прес-реліз. *Київський міжнародний інститут соціології*: вебсайт. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1128&page=1>.
- [25] Динаміка релігійної самоідентифікації населення України: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 року: прес-реліз. *Київський міжнародний інститут соціології*: вебсайт. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=1>.
- [26] Лише 685 церков перейшли до ПЦУ після початку повномасштабного вторгнення – Опендатабот. 03.05.2024. *Опендатабот*: вебсайт. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/russian-church-2024-4> (дата звернення: 22.05.2024).
- [27] Статут УПЦ не містить жодних норм, які б навіть натякали на зв'язок з Москвою. 30.12.2022. *Українська Православна Церква*: вебсайт. URL: [https://news.church.ua/2022/12/30/statut-upc-ne-mistit-zhodnix-norm-yaki-b-navit-natyakali-na-zv-yazok-z-moskvoju-golova-yuridichnogo-viddilul/#2024-05-22](https://news.church.ua/2022/12/30/statut-upc-ne-mistit-zhodnix-norm-yaki-b-navit-natyakali-na-zv-yazok-z-moskvoju) (дата звернення: 22.05.2024).
- [28] Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності в Україні релігійних організацій (реєстр. № 8371 від 19.01.2023 р.). *Верховна Рада України*: оф. вебсайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41219> (дата звернення: 24.08.2024).
- [29] Вирок Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 27.04.2023 (справа № 337/321/23, провадження № 1-кп/337/106/2023). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110481004>.
- [30] Вирок Васильківського районного суду Дніпропетровської області від 18.05.2023 (справа № 172/449/23, провадження № 1-кп/172/41/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110936177>.
- [31] Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 07.08.2023 (справа № 148/31/23, провадження № 1-кп/127/439/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112682906>.
- [32] Вирок Вільнянського районного суду Запорізької області від 15.02.2024 (справа № 314/342/24; провадження № 1-кп/314/332/2024). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117013610>.

- [33] Вирок Краснопілського районного суду Сумської області від 24.04.2024 (справа № № 578/275/24; провадження № 1-кп/578/105/24). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117013610>.
- [34] СБУ відкрила кримінальне провадження щодо прославлення «руського мира» у Києво-Печерській Лаврі. 15.11.2022. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vidkryla-kryminalne-provadhennia-shchodo-proslavlennia-russkoho-myra-u-kyievopecherskii-lavri>.
- [35] СБУ повідомила про підозру митрополиту УПЦ (МП) Павлу (відео). 01.04.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-mytopolytu-upts-mp-pavlu-video>.
- [36] СБУ повідомила про підозру послушнику УПЦ (МП), який виправдовував російську агресію. 28.04.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-poslushnyku-upts-mp-yakyi-vypravdovuvav-rosiisku-ahresiiu>.
- [37] Мицик Ю. А. Духовенство. Енциклопедія історії України. Т. 2 : Г-Д / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2004. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Dukhovenstvo>.
- [38] СБУ викрила ворожого поплічника в рясі, який працював на гауляйтера Харківщини. 08.11.2022. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-vorozhoho-poplichnyka-v-riasi-yakyi-pratsiuvav-na-hauliaitera-kharkivshchyny>.
- [39] За матеріалами СБУ тюремний строк отримав клірик УПЦ (МП) на Дніпропетровщині, який закликав вірян допомагати рашистам. 13.02.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-tiuremnyi-strok-otrymav-kliryk-upts-mp-na-dnipropetrovshchyni-yakyi-zaklykav-iridian-dopomahaty-rashystam>.
- [40] СБУ повідомила про підозру російському священнику-блогеру РПЦ, який закликав російських військових вбивати українців. 07.04.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-rosiiskomu-sviashchennykubloheru-rpts-yakyi-zaklykav-rosiiskyykh-viiskovykh-vbyvaty-ukraintziv>.
- [41] СБУ повідомила про підозру священнику з Лаври, на богослужінні якого прославили «руській мір». 01.12.2022. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-sviashchennyku-z-lavry-na-bohosluzhinni-yakoho-proslavlialy-russkii-mir>.
- [42] СБУ викрила на Хмельниччині настоятеля храму УПЦ (МП), який вихваляв путіна перед вірянами. 22.04.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-na-khmelnichchyni-nastoiatelia-khramu-upts-mp-yakyi-vykhvaliav-putina-pered-irianamy>.
- [43] СБУ викрила колишнього настоятеля храму УПЦ (МП), який благословляв російських військових під час окупації Харківщини. 04.04.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-kolyshnoho-nastoiatelia-khramu-upts-mp-yakyi-blahoslovliav-rosiiskyykh-viiskovykh-pid-chas-okupatsii-kharkivshchyny>.
- [44] СБУ повідомила про підозру клірику УПЦ (МП), який разом із Сальдо закликав до «приєднання» Херсонщини до рф. 22.07.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-yakyi-razom-iz-saldo-zaklykav-do-priiednannia-khersonshchyny-do-rf>.

- [45] СБУ повідомила про підозру керівнику Черкаської єпархії УПЦ (МП). 20.02.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kerivnyku-cherkaskoi-eparhii-upts-mp>.
- [46] СБУ викрила диякона УПЦ (МП), який агітував за «приєднання» Запоріжжя до РФ. 10.12.2022. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-dyiakona-upts-mp-yakui-ahituvav-za-priednannia-zaporizhzhia-dor-f>.
- [47] СБУ повідомила про підозру клірику УПЦ (МП) на Черкащині, який героїзував рашистів. 06.03.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-na-cherkashchyni-yakui-heroizuvav-rashystiv>.
- [48] СБУ знешкодила масштабну агентурну мережу фсб, яка «під прикриттям» УПЦ (МП) намагалася дестабілізувати ситуацію в Україні (відео). 12.03.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zneshkodyla-masshtabnu-ahenturnu-merezhu-fsb-yaka-pid-prykryttiam-upts-mp-namahalasia-destabilizuvaty-sytuatsiiu-v-ukraini-video>.
- [49] СБУ повідомила про підозру клірику УПЦ (МП), який організовував провокації у Києво-Печерській лаврі. 09.02.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-yakui-organizovuvav-provokatsii-u-kyievopecherskii-lavri>.
- [50] СБУ завершила розслідування і передала до суду справу митрополита УПЦ (МП) Павла. 20.10.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zavershyla-rozsliduvannia-i-peredala-do-sudu-spravu-mytropolita-upts-mp-pavla>.
- [51] За матеріалами СБУ тюремний строк отримав настоятель храму УПЦ (МП), який вихваляв терористів Захарченка, Гіві та Моторолу. 30.01.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-tiuremnyi-strok-otrymav-nastoiatel-khramu-upts-mp-yakui-vykhvaliav-terorystiv-zakharchenka-hivita-motorolu>.
- [52] СБУ викрила на Закарпатті клірика-антисеміта УПЦ (МП), який поширював фейки про війну в Україні. 05.04.2024. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-na-zakarpatti-klirykaantysemita-upts-mp-yakui-poshyruvav-feiky-pro-viinu-v-ukraini>.
- [53] СБУ повідомила про підозру клірику УПЦ (МП) із Харківщини, який прославляв рашистів на Телеграм-каналі партії «єдина росія». 05.06.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-iz-kharkivshchynu-yakui-proslavliav-rashystiv-na-telehramkanali-partii-iedyna-rosiia>.
- [54] СБУ повідомила про підозру митрополиту-втікачу УПЦ (МП) на Сумщині, який благословляв російських окупантів. 26.07.2023. *Служба безпеки України*: оф. вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-mytropolytuvtikachu-upts-mp-na-sumshchyni-yakui-blahoslovliav-rosiiskykh-okupantiv>.
- [55] Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 22.07.2024 (справа № 127/12124/23; провадження № 1-кп/127/372/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120552106>.

REFERENCES

- [1] Ozturk, A. E. (2023). Religious Soft Power: Definition(s), Limits and Usage. *Religions*, 14(2), 135. DOI: 10.3390/rel14020135.
- [2] Danilian, O. G., & Dzoban, O. P. (2018). Philosophy. Kharkiv: Pravo.
- [3] Haynes, J. (2021). Religion in international relations: Theory and practice. In *Handbook on Religion and International Relations* (pp. 5–23). Edward Elgar Publishing.
- [4] Yang, Z., & Li, L. (2021). Positioning Religion in International Relations: The Performative, Discursive, and Relational Dimension of Religious Soft Power. *Religions*, 12(11), 940. DOI:10.3390/rel12110940
- [5] Kilp, A., & Pankhurst, J. G. (2022). Soft, Sharp, and Evil Power: The Russian Orthodox Church in the Russian Invasion of Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 42(5). DOI: 10.55221/2693–2148.2361
- [6] Ikem, P. A., & Ogbonna, C. N. (2023). Soft power prophet(s): the unexplored dimension of Nigeria's religious soft power potential. *The Round Table*, 112(5), 516–528. DOI: 10.1080/00358533.2023.2268928
- [7] Wüst, A., & Nicolai, K. (2022). Cultural diplomacy and the reconfiguration of soft power: Evidence from Morocco. *Mediterranean Politics*, 1–26. DOI: 10.1080/13629395.2022.2033513
- [8] Malgarayeva, Z., Temirbayeva, A., Kenzhegulov, N., & Alimkulova, S. (2024). «Soft Power» of Orthodox Church in Kazakhstan: Narratives, Objectives, Potential. *Journal of Religious & Theological Information*, 1–13. DOI: 10.1080/10477845.2024.2316440
- [9] Ziv, T. (2024). A spiritual call: the courses of action taken by individuals influenced by religious soft power. *Politics and Religion*, 1–20. DOI:10.1017/s1755048324000099
- [10] Sher, C.-Y., Pien, C.-P., O'Reilly, C., & Liu, Y.-H. (2024c). In the Name of Mazu: The Use of Religion by China to Intervene in Taiwanese Elections. *Foreign Policy Analysis*, 20(3), 1–23. DOI:10.1093/fpa/orae009
- [11] Bettiza, G. (2020). *States, Religions, and Power: Highlighting the Role of Sacred Capital in World Politics* (report). Washington: Georgetown University Berkley Center for Religion, Peace, and World Affairs. Retrieved from <https://berkeleycenter.georgetown.edu/publications/states-religions-and-power-highlighting-the-role-of-sacred-capital-in-world-politics>
- [12] Skladanowski, M., & Smuniewski, C. (2023). The Secularism of Putin's Russia and Patriarch Kirill's Church: The Russian Model of State – Church Relations and Its Social Reception. *Religions*, 14(1), 1–12. DOI:10.3390/rel14010119
- [13] Horsfjord, V. L. (2024). Patriarch and patriot: history in Patriarch Kirill's sermons in the first year of the full-scale war in Ukraine. *Religion, State and Society*, 1–16. DOI:10.1080/09637494.2024.2353417
- [14] Shakhanova, G., & Kratochvíl, P. (2020). The Patriotic Turn in Russia: Political Convergence of the Russian Orthodox Church and the State? *Politics and Religion*, 1–28. DOI:10.1017/s1755048320000620
- [15] Dubtsova, N. (2023, February). The role of the Orthodox Church in advancing Putin's war messaging. Retrieved from <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/pulpit-propaganda-machine-tracing-russian-orthodox-churchs-role-putins-war>
- [16] NGO «Detector Media» (2023, February). «For the glorious grandfathers, against the war mosquitoes». How Russia justified and explained the invasion of Ukraine during the year of full-scale war. Retrieved from <https://detector.media/monitorynh-internetu/article/208318/2023-02-24-za-slavykh-didiv-proty-boyovykh-komariv-yak-rosiya->

- vypravdovuvala-y-poyasnyuvala-vtorgnennya-v-ukrainu-vprodovzh-roku-povnomasshtabnoi-viyny/
- [17] Stoeckl, K. (2022, March). The Use of Religious Arguments for the Justification of the Russian Invasion of Ukraine. Retrieved from <https://talkabout.iclrs.org/2022/03/18/the-use-of-religious-arguments-for-the-justification-of-the-russian-invasion-of-ukraine/>
- [18] Sirikupt, C. (2022, November). Russia now says it must 'de-Satanize' Ukraine. What? Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/11/17/russia-ukraine-war-satan-nazis/>.
- [19] Kivelson, V. A., & Worobec, C. D. (2023, February). Satanism, De-Satanization, and Exorcism in Contemporary Russian Rhetoric: Historical Reflections. Retrieved from <https://www.cornellpress.cornell.edu/satanism-exorcism-contemporary-russian-rhetoric-kivelson-worobec-02-2023/>.
- [20] Krawchuk, A. (2022). Narrating the war theologically: does Russian Orthodoxy have a future in Ukraine? *Canadian Slavonic Papers*, 64(2–3) 173–189. DOI: <https://doi.org/10.1080/00085006.2022.2107836>.
- [21] Hovorun, C. (2023). Russian Church and Ukrainian War. *Theological Reflections: Eastern European Journal of Theology*, 20(2), 37–44. doi:10.29357/2789–1577.2022.20.2.3
- [22] Stoeckl, K. (2020). Russian Orthodoxy and Secularism. *Brill Research Perspectives in Religion and Politics*, 1(2), 1–75. DOI: <https://doi.org/10.1163/25895850–12340002>.
- [23] Batyrgareieva, V. S., et al. (2023). *Summarising table and infographics based on the results of a survey of ordinary Ukrainian citizens*. Kharkiv. Retrieved from https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/12/ТАБЛИЦЯ-ІНФОГРАФІКА_ГРОМАДЯНИ.pdf.
- [24] *Changing commitment of Ukrainians to 'traditional values': results of a telephone survey conducted on 6–20 July 2022* [Press release]. (2022, August). Kyiv International Institute of Sociology. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1128&page=1>.
- [25] *Dynamics of religious self-identification of the population of Ukraine: results of a telephone survey conducted on 6–20 July 2022* [Press release]. (2022, August). Kyiv International Institute of Sociology. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1129&page=1>.
- [26] Only 685 churches moved to the OCU after the start of the full-scale invasion – Opendatabot. (2024, May). Retrieved from <https://opendatabot.ua/analytics/russian-church-2024-4>
- [27] The UOC Statute does not contain any norms that would even hint at a connection with Moscow – Ukrainian Orthodox Church (2022, December). Retrieved from <https://news.church.ua/2022/12/30/statut-upc-ne-mistit-zhodnix-norm-yaki-b-navit-natyakali-nazyvazok-z-moskvoyu-golova-yuridichnogo-viddilul/#2024-05-22>.
- [28] On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Activities of Religious Organisations in Ukraine, Draft Law No. 8371 (2023) (Ukraine). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41219> (дата звернення: 24.08.2024).
- [29] Case No. 337/321/23, proceedings No. 1-кп/337/106/2023, Khortytskyi District Court of Zaporizhzhia, 27 April 2023. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110481004>
- [30] Case No. 172/449/23, proceedings No. 1-кп/172/41/23, Vasylkivskyi District Court of Dnipropetrovska oblast, 18 May 2023. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110936177>.
- [31] Case No. 148/31/23, proceedings No. 1-кп/127/439/23, Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region, 07 August 2023. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112682906>.

- [32] Case No. 314/342/24, proceedings No. 1-кп/314/332/2024, Vilnianskyi District Court of Zaporizhzhia Oblast, 15 February 2024. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117013610>.
- [33] Case No. 578/275/24, proceedings No.1-кп/578/105/24, Krasnopilskyi District Court of Sumy Region, 24 April 2024. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117013610>.
- [34] SSU opens criminal proceedings over glorification of 'Russian world' in Kyiv Pechersk Lavra. (2022, November). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vidkryla-kryminalne-provadhennia-shchodo-proslavliania-russkoho-myra-u-kyievepecherskii-lavri>.
- [35] SSU serves notice of suspicion to Metropolitan Pavlo of the UOC (MP) (video). (2023, April). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-mytopolytu-upts-mp-pavlu-video>.
- [36] SSU serves notice of suspicion to UOC (MP) novice who justified Russian aggression. (2023, April). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-poslushnyku-upts-mp-yakyi-vypravdovuvav-rosiisku-ahresiui>.
- [37] Mytsyk, Y. (2004). The clergy. In *Encyclopaedia of the History of Ukraine* (2nd ed.). Kyiv: Naukova Dumka. Retrieved from <http://www.history.org.ua/?termin=Dukhovenstvo>.
- [38] The SSU exposed a cassocked enemy accomplice who worked for the Kharkiv region's governor. (2022, November). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-vorozhoho-poplichnyka-v-riasi-yakyi-pratsiuvav-na-hauliaitera-kharkivshchyny>.
- [39] According to the SSU, a cleric of the UOC (MP) in the Dnipro region, who called on believers to help the Nazis, was sentenced to prison. (2024, February). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-tiuremnyi-strok-otrymav-kliryk-upts-mp-na-dnipropetrovshchyni-yakyi-zaklykav-virian-dopomahaty-rashystam>.
- [40] SSU serves notice of suspicion to Russian priest-blogger of the Russian Orthodox Church who called on the Russian military to kill Ukrainians. (2023, April). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-rosiiskomu-sviashchennykubloheru-rpts-yakyi-zaklykav-rosiiskyykh-viiskovykh-vbyvaty-ukraintsiv>.
- [41] The SSU served a notice of suspicion to a priest from the Lavra, who had glorified the 'Russian world' during a service. (2022, December). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-sviashchennyku-z-lavry-na-bohosluzhinni-yakoho-proslavlialy-russkii-mir>.
- [42] SSU exposes rector of UOC (MP) church in Khmelnytsky region who praised Putin to parishioners. (2024, April). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-nakhmelnychchyni-nastoiatelia-khramu-upts-mp-yakyi-vykhvaliav-putina-pered-virianamy>.
- [43] SSU exposes former rector of UOC (MP) church who blessed Russian military during occupation of Kharkiv region. (2023, April). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-kolyshnoho-nastoiatelia-khramu-upts-mp-yakyi-blahoslovliav-rosiiskyykh-viiskovykh-pid-chas-okupatsii-kharkivshchyny>.
- [44] The SSU served a notice of suspicion to a cleric of the UOC (MP) who, together with Saldo, called for the 'accession' of Kherson region to Russia. (2024, July). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-yakyi-razom-iz-saldo-zaklykav-do-pryiednannia-khersonshchyny-do-rf>.
- [45] The SSU served a notice of suspicion to the head of the Cherkasy diocese of the UOC (MP). (2023, February). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kerivnyku-cherkaskoi-yeparkhii-upts-mp>.

- [46] The SSU exposed a deacon of the UOC (MP) who campaigned for Zaporizhzhia's 'accession' to Russia. (2022, December). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-dyiakona-upts-mp-yakyi-ahituvav-za-priednannia-zaporizhzhia-do-rf>.
- [47] The SSU served a notice of suspicion to a cleric of the UOC (MP) in Cherkasy region who glorified racists. (2024, March). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-na-cherkashchyni-yakyi-heroizuvav-rashystiv>.
- [48] The SSU neutralised a large-scale FSB agent network that was trying to destabilise the situation in Ukraine under the guise of the UOC (MP) (video). (2024, March). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zneshkodyla-masshtabnu-ahenturnu-merezhu-fsb-yaka-pid-prykryttiam-upts-mp-namahalasia-destabilizuvaty-sytuatsiiu-v-ukraini-video>.
- [49] The SSU served a notice of suspicion to a cleric of the UOC (MP) who organised provocations in the Kyiv Cave Monastery. (2024, February). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-yakyi-orhanizovuvav-provokatsii-u-kyievopecherskii-lavri>.
- [50] The SSU completed the investigation and brought the case of Metropolitan Pavlo of the UOC (MP) to court. (2023, October). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zavershyla-rozsliduvannia-i-peredala-do-sudu-spravu-mytropolitya-upts-mp-pavla>.
- [51] According to the SSU, the rector of the UOC (MP) church, who praised the terrorists Zakharchenko, Givi and Motorola, was sentenced to prison. (2024, January). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/za-materialamy-sbu-tiuremnyi-strok-otrymav-nastoiatel-khramu-upts-mp-yakyi-vykhvaliav-terorystiv-zakharchenka-hivi-ta-motorolu>.
- [52] The SSU exposed an anti-Semitic cleric of the UOC (MP) in Zakarpattia, who was spreading fakes about the war in Ukraine. (2024, April). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-na-zakarpatti-klirykaantysemitya-upts-mp-yakyi-poshyriuvav-feiky-pro-viinu-v-ukraini>.
- [53] The SSU served a notice of suspicion to a cleric of the UOC (MP) from Kharkiv region who glorified racists on the Telegram channel of the United Russia party. (2023, June). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-kliryku-upts-mp-iz-kharkivshchyny-yakyi-proslavlaiav-rashystiv-na-telehramkanali-partii-iedyna-rosiia>.
- [54] The SSU served a notice of suspicion to the fugitive metropolitan of the UOC (MP) in Sumy region, who blessed the Russian occupiers. (2024, July). Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-mytropolytvtikachu-upts-mp-na-sumshchyni-yakyi-blahoslovliav-rosiiskyykh-okupantiv>.
- [55] Case No.127/12124/23, proceedings No. 1-кп/127/372/23, Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region, 22 July 2024. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120552106>.

Дар'я Олександрівна Куковинець

Молодший науковий співробітник

Відділ дослідження проблем кримінального права

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

61002, вул. Григорія Сковороди, 49, Харків, Україна

Daria O. Kukovynets

Junior Researcher

Criminal Law Research Department

Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems

National Academy of Law Sciences of Ukraine

61002, 49, Hryhoriia Skovorody St., Kharkiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Куковинець Д. О. Щодо використання московським патріархатом релігії у цілях глорифікації російської агресії проти України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 3. С. 222–240.

Suggested Citation: Kukovynets, D. O. (2024). On the use of Religion by the moscow Patriarchate to Glorify russian Aggression against Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(3), 222–240.

Стаття надійшла / Submitted: 14/08/2024

Доопрацьовано / Revised: 04/09/2024

Схвалено до друку / Accepted: 05/09/2024